

TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ: ERİŞİM, YÖNETİM VE KALİTE

Fatih KARASAÇ¹, Abdüsselam SAĞIN²

ÖZET

Yükseköğretim, eğitimin bütün kademeleri içinde, topluma ve bireylere sağlamış olduğu kazanımları dolayısıyla büyük bir öneme sahiptir. Üniversiteler yeni fikirler ve araştırmalar üretmek suretiyle topluma fayda sağlarken, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanları belli mesleklerde eğitmektedir. Bu çalışmada Türk yükseköğretim kurumlarının geçmişten günümüze geçirdiği süreç, hem üniversitelerin finans kaynakları hem de üniversitelere erişim, üniversitelerde yönetim ve kalite açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Yükseköğretim Kurumları, YÖK, Yükseköğretime Erişim, Yükseköğretimde Kalite, Yükseköğretimde Yönetim

ABSTRACT

Higher education is considered to be of great importance in all levels of education because of the achievements it has provided to society and individuals. While universities benefit from society by producing new ideas and researches, they educate people in certain professions regardless of gender. In this study, the process of Turkish higher education institutions from past to present is evaluated both in terms of financial resources of universities and access to universities, in terms of management and quality in universities.

Key Words: Turkish Higher Education Institutions, YÖK, Access to Higher Education, Quality in Higher Education, Management in Higher Education

GİRİŞ

Yükseköğretim, eğitimin bütün kademeleri içinde topluma ve bireylere sağlamış olduğu kazanımları dolayısıyla büyük öneme sahiptir. Üniversiteler yeni fikirler ve araştırmalar üretmek suretiyle topluma fayda sağlarken, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanları belli mesleklerde eğitmektedir. Bu anlamda hem sağlamış olduğu yeni fikirler ve araştırma sonuçları hem de toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yaşamlarını olumlu bir şekilde etkilediğinden tüm dünyada çok önemli bir yere sahiptir (Gürüz, 2008). Bu durumun bir sonucu olarak da özellikle son 30 yılda dünya çapında yükseköğretim sistemlerinde önemli genişlemeler yaşanmıştır. Bu genişleme, orta öğretim mezunlarının artışından kaynaklanan artan sosyal ve ekonomik taleplere bir cevap niteliğindedir. Örneğin, Dünya Bankası araştırmalarına göre; Danimarka, Finlandiya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde yükseköğretime katılım oranları %90'lara ulaşmış, Çin'de 1990 yılında yükseköğretime katılım oranı %3'lerde iken 2010 yılında %30 düzeylerine çıkmıştır. Türkiye'de de aynı durum söz konusudur. 1990'larda %15 olan yükseköğretime katılım oranları 2015 yılına gelindiğinde %80'lere çıkmıştır. Yaşanan genişlemeler beraberinde yükseköğretim kurumlarının finansman problemini de getirmiştir. Zira son 30 yılda dünya genelinde yükseköğretime yapılan devlet tahsisatı neredeyse üçte bir oranında azaltılmıştır (Ehrenberg, 2006).

¹ Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, fatihkarasac@klu.edu.tr

² Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü abdusselam.sagin@klu.edu.tr

Yükseköğretime olan talebin artması ve kamu tarafından aktarılan finansman kaynağının azalması küresel anlamda yükseköğretimin çehresinin de değişmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle Avrupa ülkeleri yayınlamış oldukları deklarasyonlar (Sorbonne 1998, Bologna 1999, Prag 2001, Berlin 2003, Bergen 2005) ile hem yükseköğretime artan talep sorununa çözüm aramış hem de üye ülkeler arasında eğitim kalitesinin standardizasyonu konusunda düzenlemeler yapmıştır. AB'ye katılmak için aday ülke konumunda olan Türkiye de yapılan bu düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu çerçevede Türkiye'de özellikle son yirmi yılda yeni devlet üniversiteleri açılmış ve kâr amacı gütmeyen vakıflar teşvik edilerek yeni vakıf üniversitelerinin kurulması sağlanmıştır.

Türkiye'de yükseköğretim sektörü Yükseköğretim Kurulu (YÖK), devlet ve kâr amacı gütmeyen vakıflar aracılığı ile kurulan vakıf üniversitelerinden oluşmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının hepsi, 2547 sayılı kanun gereğince YÖK tarafından yönetilmektedir. Özerk bir devlet kurumu olan YÖK, üniversitelerin planlaması, koordinasyonu ve denetimi işlevlerini yürütmesinin yanı sıra dekan ve rektörlerin atamasını gerçekleştirmektedir (YÖK resmi internet adresi). YÖK'ün ve devlet üniversitelerinin mali ihtiyaçları her yıl hükümet tarafından bir önceki yılın tahsisatları göz önüne alınarak Milli Eğitim Bakanlığının bütçesi içerisinde karşılanırken, vakıf üniversitelerinin finansman kaynaklarını kurucu vakfın bağışları ve öğrenci harçları oluşturmaktadır.

Bu bilgiler ışığında çalışmamız giriş bölümü ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde yükseköğretim kurumlarının özellikleri başlığı altında Türk yükseköğretim sistemine dair sayısal veriler, Türk yükseköğretim sisteminin finansmanın niteliği ile vakıf ve devlet üniversitelerinin tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise Türk yükseköğretiminde uygulanan politikalar başlığı altında yükseköğretim kurumlarına erişim, Türk yükseköğretim kurumlarında kalite göstergeleri ile yükseköğretim kurumlarının yönetimine ilişkin genel değerlendirmelerde bulunmaktadır.

1- Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Özellikleri

1.1 Türk Yükseköğretim Sistemi

Türkiye'de yükseköğretim sistemi 2547³ sayılı kanun ile özerk bir yapıda kurulan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yönetilmektedir. YÖK, yükseköğretim kurumlarının planlama, koordinasyon ve yükseköğretim sisteminin yönetimini yasalara ve anayasalara uygun olarak yönetmekle sorumludur.

Türk yükseköğretim sisteminde yükseköğretim kurumları⁴ üniversiteler, yüksek teknoloji enstitüleri, meslek yüksekokulları, Asker ve Polis akademilerinin oluşturduğu diğer eğitim kurumları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de iki tür üniversite bulunmaktadır. Bunlar, devlet tarafından kurulan ve finansmanı yine devlet tarafından sağlanan devlet üniversiteleri ile vakıf eliyle

³ 2547 Sayılı Kanun:

<http://www.yok.gov.tr/documents/10348274/10733291/3.1.1.++2547+say%C4%B1%C4%B1%20Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim+Kanunu/58c65947-cbc1-4b3e-8785-b268ce65d3ab>

⁴ Yükseköğretim kurumları, 2547 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde “*Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokulları*” şeklinde tanımlanmıştır.

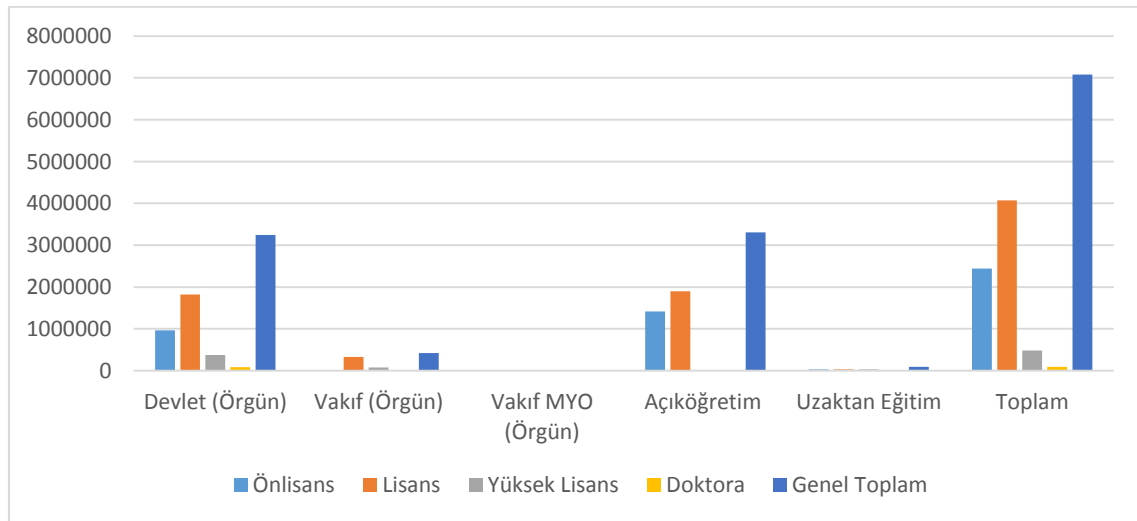
kurulan ve finansmanı ise öğrenimini verdikleri öğrencilerden alınan ücretler ile sağlanan kâr amacı gütmeyen vakıf üniversiteleridir. Türkiye’de devlet ve vakıf üniversitelerinin de dâhil olduğu bütün yükseköğretim kurumları aynı kanunla kurulmakta ve bütün üniversite türleri kamu tüzel kişiliğine sahip kabul edilmektedir. Zira gerek devlet üniversiteleri gerekse vakıf üniversiteleri aynı kamu yönetim ve denetim organlarının, akademik idari ve mali denetiminde kamu hizmeti sunmaktadırlar (YÖK, 2007).

Türk yükseköğretim sisteminde üniversiteler tarafından örgün öğretim programlarında iki yıllık eğitim veren ön lisans, dört yıllık eğitim veren lisans, tezli ve tezsiz yüksek lisans ve doktora öğrenimi, uzaktan eğitim programlarında ön lisans, lisans ve yüksek lisans, açık öğretim fakültelerinde ise ön lisans ve lisans öğrenimi imkânları sunulmaktadır.

2017-2018 eğitim ve öğretim yılına geldiğinde Türk yükseköğretiminin devasa boyutlara ulaşmıştır. Zira bu dönemde 129’u devlet, 72’si vakıf ve 5’i vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 206 adet üniversite eğitim öğretim faaliyeti sürdürmektedir. Bu kurumlarda 2017-2018 eğitim ve öğretim döneminde, eğitim ve öğretimde gören öğrenci sayıları Şekil 1’de gösterilmektedir.

Buna göre 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında örgün, uzaktan ve açık öğretim programlarında eğitim ve öğrenim gören toplam öğrenci sayısı yedi milyonu aşmıştır. Örgün eğitimde, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğretimi için devlet üniversitelerinde eğitim ve öğretim gören öğrencilerin toplam örgün öğretimde okuyan öğrenci sayısına oranı %88 iken vakıf üniversitelerinde bu oran %12 seviyelerindedir. Örgün öğretimde eğitim ve öğretim gören öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranı ise %52’dir. Uzaktan eğitimde doktora öğrenimi henüz yapılmazken, ön lisans, lisans ve yüksek lisans seviyesinde öğrenim gören öğrenci sayısı ise 91,880 ile toplam öğrenci sayısı içinde %1 düzeyindedir. Açık öğretim fakültelerinde ise sadece ön lisans ve lisans düzeyinde öğretim verilirken bu programda eğitim ve öğretim gören öğrenci sayısı ise 3,306,797 kişi olup toplam öğrenci sayısına oranı %48 seviyelerindedir.

Şekil 1: Türkiye’deki Üniversitelerin Büyüklük Dağılımı

Kaynak: YÖK istatistikleri (Son erişim tarihi 22.03.2019)

1.2 Türk Yükseköğretim Sisteminin Finansmanı

Türk yükseköğretim sistemini büyük ölçüde devlet ve vakıf üniversitelerinin oluşturduğunu bir önceki bölümde değinilmişti. Finansmanları açısından üniversiteler farklı bir yapı arz ettiğinden yükseköğretim hizmetinin kamusal mal olup olmadığını konusunu berraklaştırmak yerinde olacaktır. Bu çerçevede bu başlık altında kamusal mallar teorisine değinilmektir.

Buna göre kamusal mal ve hizmetler, taşınmış oldukları iki özelliğe göre sınıflandırılmaktadır. Bu özelliklerden birincisi söz konusu mal veya hizmetin tüketiminde rekabetin olup olmaması ile ilgiliyken diğeri bu mal veya hizmetlerin tüketiminden dışlanıp dışlanmadığı ile ilgilidir (Samuelson, 1954). Bir mal veya hizmetin tüketiminde rekabet yoksa ve malın tüketiminden dışlama söz konusu değilse kamusal mal ve hizmet; eğer tüketimden mahrum bırakılma ve dışlanma söz konusuysa özel mal ve hizmet; her iki özellikten sadece birini taşıyorsa karma mal olarak tanımlanmaktadır. Özetle toplumun tüm bireylerine fayda sağlayan mal ve hizmetler kamusal mal ve hizmetler iken yalnızca bir bireyin tüketmesi ile sadece kendisine fayda sağlayan mallar ise özel mallardır. Karma mallar ise taşıdıkları sosyal yarar/zarar-lardan ve piyasa şartlarında pazarlanabilme-pazarlanamamalarından dolayı hem kamusal hem de özel mal ve hizmetlerin özelliklerini taşıması itibariyle farklılık arz etmektedir (Ergen, 2006, s. 11). Bu çerçevede ele alındığında karma mallar hem özel mallar hem de kamusal mallar kategorisinde sayılabilmektedir. Bunun yanı sıra karma mallar bireylere fayda sağladığı gibi topluma da fayda sağlamaktadır. Karma malların özel yapıda gözükmemesi onun sadece özel sektörce üretebileceği anlamına gelmemektedir. Zira yukarıda değinildiği gibi topluma sağladığı yararlar göz önüne alındığında devlet tarafından da üretilmesi söz konusu olmaktadır.

Mal ve hizmetlerin niteliği konusundaki açıklamalardan sonra eğitim hizmeti, hem rakiplik durumu hem de dışlanabilme açısından özel mal olarak nitelendirilmektedir (Tosun, 2017). Çünkü rakiplik durumunda eğitim hizmetine katılacak ek bir birey için fiziksel ortam göz önüne alındığında öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimi azaltacak ve öğrencilerin ek bir öğrencinin katılımından dolayı öğretmenden elde edeceği faydayı azaltacaktır. Diğer taraftan tüketimden dışlanma durumunda ise eğitim kurumlarına gerekli ödeme yapılmadığında öğrencilerin okula kayıt yaptırılmaları mümkün olmayacaktır (Gruber, 2007 akt. Tosun, 2017).

Bununla birlikte eğitim hizmetinin finansmanı özel mal ve hizmetlerinde olduğu gibi özel maldan faydalanan bireylerden sağlanabilse de çoğunlukla devlet tarafından sağlanmaktadır. Eğitim hizmetlerinin işgücü verimliliğini arttırdığı, vatandaşlık bilicini ve demokratik anlayışını geliştirmesi gibi pozitif dışsallıklar, piyasanın yeterli düzeyde bu hizmeti karşılayamamasının ve devletin eğitim hizmeti ile gelir dağılımını daha adil bir seviyeye getireceği inancı devletçe karşılanmasına gerekçe olarak gösterilmektedir (Tosun, 2017, s.14-15; Terzi ve Çokgezen, 2008). Bu hali ile yükseköğretim hizmeti gerek kamusal mal gerekse de özel mal özelliklerini birlikte taşımasından dolayı karma mal kategorisine dâhil edilmektedir (Barr, 1993).

Bu çerçevede Türkiye’de devlet üniversitelerinin finansmanı büyük ölçüde devlet tarafından sağlanırken vakıf üniversitelerince verilen eğitim hizmetinin bedeli özel bir mal veya hizmetteki gibi alınmaktadır. Zira Türkiye yükseköğretim sisteminde devlet üniversitelerinin yanı sıra kar amacı gütmeyen vakıflarca kurulan vakıf üniversiteleri yer aldığı belirtilmiştir. Özetle, Türkiye’deki yükseköğretim

hizmetleri kamu kaynaklarıyla, öğrenci katkısıyla, özel kişi veya kuruluşların katkısıyla daha çok kamusal finansman ağırlıklı olarak karma bir şekilde finanse edilmektedir (Oruç vd. 2011).

Türkiye’deki devlet üniversitelerin gelir kaynakları 2547 sayılı kanunun 55. Maddesinde; her yıl bütçeden ayrılan kaynaklar, kurumlarca yapılan kaynaklar, alınacak harç ve ücretler, yayın ve satış gelirleri, taşınır ve taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye işletmelerinden elde edilecek karlar, bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirler şeklinde kalemlere ayrılmıştır. Yükseköğretim kurumlarının elde ettikleri harçlar ve devletin yaptığı yardımlar ile alakalı ilkeler ve bu kaynakların kullanılması kanunla düzenlenmektedir.

Vakıf üniversitelerinin gelir kaynakları ise, kurucu vakıf tarafından aktarılan kaynaklar ile öğrencilerden alınan harç ücretlerinden oluşmaktadır. 2008 yılına kadar vakıf üniversiteleri belirli şartları karşıladıkları takdirde devletten yardım alabiliyorlardı. Bu yıldan sonra özellikle Sayıştay denetimlerinin etkisi ile YÖK tarafından vakıf üniversitelere yapılan devlet yardımları askıya alınmıştır (Çelik, 2015).

1.3 Türk yükseköğretim sisteminin tarihsel gelişimi

Bu bölümde devlet ve vakıf üniversitelerinin tarihsel gelişimi ve Türkiye’de yükseköğretim sektörünün önemi anlatılmaktadır. Türk yükseköğretim tarihi, cumhuriyet dönemi öncesi ve cumhuriyet dönemi sonrası şeklinde iki kategoriye ayrılmaktadır. Cumhuriyet dönemi öncesi dönemde modern anlamıyla yükseköğretim kurumlarının yansira Türk-İslam sentezinin bir oluşumu olan Medrese kurumlarına da değinilecektir. Cumhuriyet dönemi sonrası kısımda ise yükseköğretim politikalarını kuruluş, kapanma ve gelişme dönemleri şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Kuruluş yılları yükseköğretim politikaları 1923-1946; bu yıllarda gerek ülkenin siyasi olarak tek partili bir dönemi geçirmesi gerekse 1933 yılında yapılan üniversite reformu bu dönemlere ayırmamızda etkili olmuştur. 1946-1980 döneminde ise ülkenin siyaseten çok partili döneme geçmesi fakat ekonomik, siyasi ve askeri olayların etkisinde kaldığı için ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bugünkü yükseköğretim sisteminin yapısını oluşturan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmasıyla başlayan ve günümüze kadar gelişen süreçler ise bu başlık altındaki son bölümde ele alınmıştır. Zira yükseköğretimin tarihi gelişimini bilmemiz bize bugünkü yükseköğretim kurumlarının genel durumunu yorumlayabilmek açısından önem arz etmektedir.

- Cumhuriyetin Kuruluşundan Önceki Dönem

Yükseköğretim yani üniversite kelimesini TDK, “Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım ışığında Türk yükseköğretim tarihini medrese tarihi ile ilişkilendirebilir. Zira medrese de TDK tarafından “fakülte” şeklinde tanımlanmıştır.

Bu haliyle ilk Türk yükseköğretim kurumu olarak medrese kurumlarının Karahanlılar döneminde Semerkant, Buhara, Taşkent, Balasagun, Yarkent, Kaşgar gibi kentlerde kurulduğu bilinmektedir. Bu medreselerin en temel amacı din adamları yetiştirme ve Şiilere karşı Sünni inancı korumaktı (Akyüz, 2001). Ahmet

Yesevi, Farabi, İbni Sina gibi Türk tarihinin önemli bilginleri bu medreselerde yetişmişlerdir (Kaymakçı ve Çakır, 2008).

Hem Büyük Selçuklu hem de Anadolu Selçuklu dönemlerinde Bağdat, Belh, Herat, İsfahan, Basra, Musul, Rey gibi şehirlerde birçok medrese yükseköğretim seviyesinde eğitim vermekteydi. Bu medreselerden en önemlisi şüphesiz Büyük Selçuklu İmparatorluğu Veziri Nizamül-mülk'ün Bağdat'ta kurduğu Nizamiye Medreseleridir. Selçuklu dönemi medreselerin amaçları din adamı yetiştirmek, devletin memur ihtiyacını karşılamak ve devlet adamlarını eğitmektir (Erdem, 2005).

Tıpkı Karahanlılar ve Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılar Döneminde de medreselere verilen önem oldukça fazlaydı. Osmanlıların Selçuklulardan devraldıkları medrese sistemini geliştirdiği ve imparatorluğun genişlediği her yere kurulduğu görülmektedir. Bu medreselerden en önemlileri Fatih ve Süleymaniye Medreseleridir. Çağının ilerisinde bilim ve eğitim kurumları olan Fatih medreselerinde ilahiyat, hukuk ve edebiyat; Süleymaniye Medreselerinde ise ordunun doktor, mühendis ve operatör ihtiyacını karşılamak amacıyla tıp ve matematik öğretimi yapıldığı bilinmektedir. (Erdem, 2005).

Batı tarzındaki yükseköğretim kurumları Osmanlı'nın duraklama ve gerileme dönemlerinde medreselerin yerini almaya başlamıştır. Bu çerçevede 1773 yılında yükseköğretimde çok önemli bir değişimin başlangıcı olarak değerlendirilen Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuştur. Bu üniversite Osmanlı devletinde kurulan Batı'daki sistemin olduğu gibi alındığı ilk üniversite konumundadır (Erdem, 2005). Bununla birlikte cumhuriyet ilan edilene kadar Mühendishane-i Berri-i Hümayun, Tıbbiye, Harbiye üniversitelerinin yansıması; Darülfünun⁵, İlm-i Hukuk, Ulum-i Tabiye Riyaziye, Ulumu Aliye-i Diniye, Hikmet ve Edebiyat gibi batı tarzında birçok fakülteler kurulmuş ve kapatılmıştır (Küçükcan ve Gür, 2009).

- *Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonraki Dönem*

1923-1946 Dönemi

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte her alanda olduğu gibi yükseköğretim kurumlarında da modernleşme gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, Osmanlıdan kalan dini eğitim kurumları, genel eğitim kurumları ve yabancı okulların oluşturduğu üç başlı ve denetimi zor olan eğitim faaliyetleri 1924 yılında Tehvid-i Tedrisat Kanunu⁶ ile tek çatı altında toplanmıştır. Yine aynı tarihte Osmanlı döneminde Darülfünun-u

⁵ “Dar” kelimesi her ne kadar Arapça ‘da ev anlamına geliyorsa da terim olarak okul, mektep anlamı taşımaktadır. Bir yüksekokul olarak ise; Fen Fakültesi manasındadır. Buradan hareketle, bu okula “*Darülfünun*”(Fenler Evi) adı o günün şartlarında medreseden ayrı bir müessese olduğunu ortaya koymak için verilmiştir (Namal ve Karakök 2011).

⁶ Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibarıyla vahdetini temin etmek için tevhidî tedrisat en doğru, en ilmî ve asri ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimatı Hayriye Devrinde saltanat münderisei Osmanîye tevhidî tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevliedetti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliye muhildir. Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfanîyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehî bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyeti Celileden rica ederiz.(TBMM tutanakları)

Osmaniye adını taşıyan üniversite 493 sayılı kanun ile Katma Bütçeli bir idare halinde Tıp, Hukuk, İlahiyat ve Fen Fakültelerini içine alan İstanbul Darülfünunu kurulmuştur (Namal ve Karakök, 2011). Cumhuriyet tarihinin ilk üniversitesi olan İstanbul Darülfünununda fen, edebiyat, hukuk, tıp ve ilahiyat eğitimi verilmekteydi.

İstanbul Darülfünunundan sonra 1925 yılında Ankara’da Hukuk Mektebi ve 1926’da Orta Muallim Mektebi açılmış; 1929 yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü açılmış ve bu kurum 1982 yılında Eğitim Fakültesi olarak Gazi Üniversitesine bağlanmıştır (Gül ve Gül 2014).

Osmanlı döneminde yükseköğretimin finansmanı genelde vakıflar aracılığıyla sağlanırken, Cumhuriyet sonrasında Tevhidi Tedrisat kanununun çıkarılmasıyla yerini bütünüyle kamu finansmanına bırakmıştır. Yeni kurulan bir ülke olması ve dönemin ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda yükseköğretimde büyük ölçüde finansman sıkıntısı problemi ortaya çıkmıştır (Kılıç, 1999). Zira Tablo 4’te görüldüğü gibi 1930 yılında devlet tarafından finanse edilen yükseköğretim kurumlarının gelirleri arasında hazine yardımlarının payı yüzde 93 seviyelerindedir (Meriç, 1998).

Fakat İstanbul Darülfünunu Türk Devriminin yerleşmesinde yeterince rol almadığı ve yapılan reformlara da karşı çıktığı gerekçesiyle (Korkut, 1992) 1933 yılında, 2252 sayılı kanun ile daha modern bir üniversite olarak yeniden yapılandırılmış ve bunun yerine bugünde hala öğretim veren kurum olan İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Bu dönemde tek üniversite olma özelliğini taşıdığından Darülfün’un değişimi “Üniversite Reformu” olarak değerlendirilmiştir.

Gerçekten de bu reform kökten olmuştur. Zira Almanya’dan gelen çok sayıda öğretim üyesi ile birlikte yapı ve anlayış bakımından ciddi gelişmeler sağlanmış, İstanbul Darülfünunu’nda çağdaş üniversite yoluna girmede önemli bir başlangıç noktası olması bakımından reformun olumlu etkileri görülmüştür. (Erdem, 2005).

Diğer bir yenilik yükseköğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve bu kurumların bütçeleri MEB bütçesine dâhil edilmiştir. Bu dönemde yükseköğretim kurumlarının bütçe içindeki payı ortalama 0.03 iken yükseköğretim kurumlarının toplam gelirleri içindeki hazine yardımlarının oranı ise yüzde 92 seviyelerindeydi (Meriç, 1998).

Tablo 1 Yükseköğretim Kurumlarının Finansman Yapısı (1930-1980)⁷

Yıllar	Özel Gelirler	Hazine Yardımı	Toplam Gelir	Hazine Yardımlarının Toplam Gelir İçindeki Payı (%)
1930	95 ₺	1.193 ₺	1.288 ₺	92
1935	149 ₺	1.441 ₺	1.591 ₺	90
1950	2.294 ₺	20.990 ₺	23.284 ₺	90
1955	2.382 ₺	53.141 ₺	55.523 ₺	95
1960	13.152 ₺	106.191 ₺	119.343 ₺	88
1965	19.632 ₺	242.489 ₺	262.121 ₺	92
1970	25.233 ₺	796.024 ₺	821.257 ₺	96
1975	47.200 ₺	3.389.300 ₺	3.436.500 ₺	100
1980	446.600 ₺	31.520.600 ₺	31.967.200 ₺	700

⁷ GSMH eski seriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Kaynak: MGB; Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1930-1980) akt. Meriç 1998

Bu dönemde yeni fakülteler ve yüksekokullar kurulmuştur. 1933-1946 yılları, yükseköğretim kurumlarının Anadolu'ya yayıldığı yıllardır. 1935 yılında Ankara'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk kültürünü araştırmak, dil ve tarihimizi bir sonraki kuşaklara aktarmasını sağlayacak öğretmen yetiştirmek ve hâlihazırda bulunan öğretmenlere bu minvalde eğitim imkânı sağlaması amacıyla kurulmuştur (Kaymakçı ve Çakır, 2008). 1859'da İstanbul'da vali ve kaymakam ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan Mülkiye Mektebi, 1936-1937 yıllarında Ankara'ya taşınmış ve Siyasal Bilgiler Okulu olarak yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır (Ergün 1982). Son olarak bu bölüm altında Osmanlı döneminde modern anlamda kurulan ilk üniversite özelliğini taşıyan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun kurumu 1944 yılında belirlenen hedefler doğrultusunda yeniden dizayn edilerek İstanbul Teknik Üniversitesi olarak tekrar kurulmuştur.

1946-1980 Dönemi

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada ve Türkiye'de eğitime özellikle de yükseköğretime olan talebin artması (Çetinsaya, 2014,) ve 1946 yılından sonra ülkede yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik değişimler doğrultusunda yükseköğretimin yurt geneline yayma düşüncesi hâkim olmuş ve İstanbul ve Ankara dışında üniversiteler açılmaya başlamıştır (Korkut 1992).

1946 yılında reform niteliğinde olan ve üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik sağlayan 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu"⁸ çıkarılmıştır. Buna göre, üniversiteler ve üniversitelere bağlı olan tüm organlarının kuruluşları ve işleyişleri yasa ile düzenlenerek üniversiteleri yeni bir statüye taşımıştır. Bu kanunla üniversiteler mali, yönetsel ve bilimsel özerklik elde etmişlerdir. Fakat gelirlerinin büyük bir kısmı yine devlet bütçesinden karşılandığı için mali bakımdan özerkliği tartışılmıştır (Meriç, 1998). Gerçekten de katma bütçeli yükseköğretim kurumlarının öz gelirleri⁹ ile genel bütçeden alınan hazine yardımları karşılaştırıldığında 1935-1950 döneminde yükseköğretim kurumlarının toplam gelirleri içindeki devlet payının ortalama yüzde 90 seviyelerinde olduğu görülmektedir (Meriç, 1998).

Tablo 4'ten de görüldüğü üzere yeni açılan yükseköğretim kurumlarının etkisiyle yükseköğretim kurumlarının 1955 yılındaki toplam gelirleri içindeki hazine yardımlarının oranları %95 seviyelerine çıkmıştır. Sonuç olarak bu dönemde neredeyse yükseköğretim kurumlarının finansmanın tamamı vergilerle karşılanmaktadır.

1946 yılında, önceden Ankara'da kurulan ve faaliyetlerini sürdüren, mektep fakülte ve enstitülerin birleştirilmesiyle Ankara Üniversite kurulmuştur (YÖK, 2005). Böylece Ankara Üniversitesi Türkiye'de ilk defa İstanbul dışında kurulan bir üniversite olma özelliğine sahip olmuştur.

Türkiye'de 1950 yılına kadar Yükseköğretim kurumları sistem bakımından Kıta Avrupa'sının sahip olduğu modeli benimsenmiştir. 1950 yılında hükümetin değişmesiyle birlikte, Türk üniversitelerinin yapısı önemli bir değişim geçirmiştir. Zira yönetimi devralan yeni hükümet serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte,

⁸ 4936 Üniversiteler Kanunu için <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf> bakabilirsiniz.

⁹ Harçlar ve resimler, üniversitelerin ticari faaliyette bulunduğu kurumlardan elde ettiği gelirler, sağlık faaliyetlerinden sağladığı ücretler, üniversitelerin taşınır ve taşınmaz mallarından elde ettikleri gelir ile döner sermaye gelirleri, bağışlar ve çeşitli gelirler.

1950'de bir Amerikan Üniversitesi modelinin büyüyen bir ekonominin insan gücünü karşılayacağına inanıyordu (Gürüz, 2003). Bu değişimle birlikte, hükümet üniversite sisteminin ülke çapında yaygınlaştırılmasına önem vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1950'li yıllarda Türkiye'nin nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamak ve buldukları bölgelerin kalkınmalarını sağlamak amacıyla bütün bölgeleri kapsayacak şekilde üniversiteler kurulmaya başlanmıştır (Erdem, 2005).

Bu kapsamda, 1955 yılında Ege Bölgesi'nin kültürel, sınai, tarımsal ve ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmek ve bu faaliyetlerle ilgili kurum ve kuruluşlara öncülük etmesi amacıyla 6995 sayılı kanun ile İzmir'de "Ege Üniversitesi" kurulmuştur. Aynı tarihte Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirlerin ekonomik ve toplumsal problemlerine çözüm üretecek, enerji kaynakları ile yer altı ve yerüstü kaynakları etkin bir şekilde kullanılmasına öncülük etmesi amacıyla 6594 sayılı kanun ile Trabzon'da "Karadeniz Teknik Üniversitesi" kurulmuştur. Yine yönetsel olarak farklı bir statü ile Ankara'da 7307 sayılı kanun ile "Orta Doğu Teknik Üniversitesi"¹⁰ kurulmuştur. Aynı amaçla Doğu Anadolu Bölgesi için Erzurum'da 1957 yılında 6990 sayılı kanun ile "Atatürk Üniversitesi" açılmıştır.

1958 yılında Ankara Üniversitesi çatısı altında faaliyetlerine başlayan Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü ilk etapta yüksekokul, daha sonra Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi olarak değiştirilmiş ve en sonunda da teknik bilgiler yanında kültürlü, pratiğe önem veren sosyal sorunları görebilen doktorlar yetiştirmek amacıyla 1967 yılında 892 sayılı kanun ile "Hacettepe Üniversitesi" kurulmuştur.

1960 askeri darbesinden sonra yazılan 1961 Anayasasının 120. maddesinde¹¹ üniversiteler "bilimsel ve idari özerklik ile tüzel kişiliği sahip" kurumlar olarak tanımlanarak, öğretim üyelerine dokunulmazlık niteliğinde haklar tanınmıştır. Buna göre öğretim elemanları istediklerinde herhangi bir siyasi partiye üye olabilecek ve bu partilerde görev alabileceklerdi (Gül ve Gül 2015). Bu dönemde mesleki eğitim veren özel okullar da açılmaya başlamış ve yükseköğretim dışında kurulan yüksekokullarda öğrenci sayıları kısa sürede beş bine ulaşmıştır. Bugünün yüksek teknoloji enstitüleri gibi hizmet veren özel yüksekokullar, ekonomik durumu iyi olan bireylere eğitim sunması, devlet üniversitelerindeki nitelikli öğretim elemanlarını transfer etmeleri ve ihtiyaç duyulan yeni bölümler yerine kâr amacı güdülerek diploma ihtiyacına göre politika izledikleri gerekçeleriyle 1971 yılında Anayasaya aykırı görülerek dönemin devlet üniversitelerine bağlanmışlardır (Yaşar ve Şahin, 2005). Bu tarihten kısa bir süre sonra 1972 yılında özel okul statüsündeki Robert Koleji 1487 sayılı kanun ile "Boğaziçi Üniversitesi" olarak devlet üniversitesine dönüştürülerek kurulmuştur (Gürüz, 2003).

1973 yılında ise 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla yükseköğretim sistemine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu kanunun getirdiği en önemli yenilik yükseköğretime yol göstermek amacıyla araştırma, inceleme ve değerlendirmelerde bulunmak ve üniversiteler arasında koordinasyon sağlanması için Yüksek Öğretim Kurulu kurulması olmuştur (Aküzüm 2016). Fakat Yüksek Öğretim Kurulu'nun ömrü çok kısa sürmüştür, 1975 yılında YÖK'ün kuruluş şekli ve bu

¹⁰ Orta Doğu Teknik, Hacettepe ve Boğaziçi Üniversitelerinin kuruluş ve statüsündeki farklılıklar için Kemal Gürüz 2003 "Dünyada Ve Türkiye'de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk Ve İdare Sistemleri" adlı kitabının 300-301 sayfalarına bakabilirsiniz.

¹¹ 120. madde için <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10816.pdf> bkz.

kuruma verilen yetkiler Anayasa mahkemesi tarafından üniversiteler yönünden iptal edilmiştir. Fakat mevcut durumda YÖK'ün bugün varlığı Anayasanın 131. Maddesince korunmaktadır.¹² 1973'te başlayan hükümetin kalkınma planları¹³ çerçevesinde üniversiteleri tüm yurda dengeli bir şekilde yaymak hedefiyle 1973 yılında Diyarbakır'da "Dicle Üniversitesi", Adana'da "Çukurova Üniversitesi" ve Eskişehir'de "Anadolu Üniversitesi" kurulmuştur. Aynı hedefler doğrultusunda 1974 yılında Sivas'ta "Cumhuriyet Üniversitesi" 1975 yılında Malatya'da "İnönü Üniversitesi", Elâzığ'da "Fırat Üniversitesi", Samsun'da "Ondokuz Mayıs Üniversitesi", Bursa'da "Uludağ Üniversitesi", Konya'da "Selçuk Üniversitesi" ve son olarak da 1978 yılında Kayseri'de "Erciyes Üniversitesi" kurulmuştur (Gürüz 2003, Sargın 2007 ve Erdem, 2005).

Bu kadar hızlı gelişen bir yükseköğretim sistemi ve artan başvurular neticesinde; üniversiteye giriş sınavı hazırlamak, düzenlemek ve yönetmek amacıyla 1974 yılında Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) kuruldu. Aynı yıl yükseköğretime artan talep nedeniyle örgün öğretim yansıra uzaktan eğitim şeklinde mektupla öğretim yapan Yaygın Öğretim Kurumu (YAYKUR) kurulmuştur (YÖK 2000).

Yükseköğretim kurumları 1946 reformu ile birlikte tekrar katma bütçeli kuruluşlar haline gelmişlerdir. Ancak bu kurumların Tablo 2'de gösterildiği gibi gelir gerçekleştirmelerine bakıldığında kendi gelirlerinin toplam gelirler içindeki payının yüzde 10'un altında kaldıklarını görülmektedir. Bu durum yükseköğretim kurumlarının kendi gelirlerini oluşturamadığını ve finansmanının neredeyse tamamının devlet tarafından karşılandığını göstermektedir. Zira Tablo 4'ten de anlaşıldığı üzere 1946-1980 döneminde kamu finansmanının yükseköğretim kurumlarının toplam gelirleri içindeki payının %92'ler düzeyinde olduğu görülmektedir.

Bu dönemlerde Türk yükseköğretim kurumları büyük gelişmeler kaydetmelerine rağmen kurumlar arasında herhangi bir koordinasyon ve işbirliği olmaması, kurumların planlama yapamamaları ve denetimlerindeki aksaklıklar yükseköğretim kurumlarının kendilerinden beklenen performansı göstermelerine engel olmuştur (Kılıç 1999).

1980'den Günümüze

1981 yılına gelindiğinde, Türkiye'de lise sonrası öğretim Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı akademiler, çoğu MEB bünyesindeki iki yıllık yüksekokullar ve konservatuarlar ile yine MEB bünyesinde faaliyetlerini sürdüren üç yıllık eğitim enstitüleri ve mektupla öğretim yapan YAYKUR olmak faklı kanunlar ile idare edilen çeşitli kurumlar tarafından yürütülmekteydi. (YÖK, 2005). Kurumların ve kanunların çeşitliliği sebebiyle yükseköğretim kurumlarının işlevlerini tam yapamadığı, bütçe savurganlığına neden olduğu, ülkenin ihtiyacına cevap verecek bir insan gücü planlaması yapamadığı, kurumların gerekli kontenjanlarının belirlenemediği gerekçeleriyle yükseköğretimde yeni bir düzenlemeye gidilmesi konusu bu dönemde gündeme gelmiştir (Korkut 1992). Bunun yanı sıra 1960-1980 yıllarında meydana gelen ekonomik, siyasi ve toplumsal problemler yükseköğretim konusunda köklü bir reformun yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

¹² 131. Madde için http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf bkz.

¹³ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan (1973-1977) ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982).

Bu kapsamda, 1982 yılında değişen Anayasa ile günümüz yükseköğretim sisteminin de tabi olduğu 2547 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bununla birlikte 1982 yılında yürürlüğe giren 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yukarıda bahsedilen çok yapılı yükseköğretim sistemi aynı çatı altında birleştirildi (Korkut 1992). 2547 sayılı kanun ile planlama, düzenleme, yönetim, öğretim ve araştırma gibi yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini yönlendirmek amacıyla anayasal bir kurum olarak Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kurulmuştur. Buna göre mektup ile öğretim yapan YAYKUR kaldırılarak, televizyondan yayınlanan dersler ile uzaktan öğretim yapan Açık Öğretim Fakültesi Eskişehir’de Anadolu Üniversitesi bünyesinde kuruldu. Aynı kanuna ek maddeler ile artık kâr amacı gütmeyen vakıflar yükseköğretim kurumu açabileceklerdi. Buna göre artık Türk yükseköğretim sisteminde devletin gözetim ve denetiminde özel yükseköğretim kurumları faaliyette bulunabilecekti. Böylece Türk yükseköğretim sistemi hem devletin hem de vakıflar aracılığıyla özel yükseköğretim kurumlarının faaliyette bulunduğu karma bir yapıya dönüşmüştür (Kesik 2003).

Bu dönemde yeni düzenlemelerden sonra “Gazi Üniversitesi” Ankara’da; “Akdeniz Üniversitesi” Antalya’da; “Trakya Üniversitesi” Edirne’de, “Marmara Üniversitesi”, “Mimar Sinan Üniversitesi” ve “Yıldız Teknik Üniversitesi” İstanbul’da; “Dokuz Eylül Üniversitesi” İzmir’de ve “Yüzüncü Yıl Üniversitesi” Van’da devlet üniversiteleri şeklinde kurulmuştur. Bunların yanı sıra ilk vakıf üniversite olma özelliğine sahip olan Bilkent Üniversitesi Ankara’da 1984 yılında kurulmuştur. Bilkent Üniversitesinin kuruluşundan hemen sonra 1987 yılında Gaziantep’te bulunan ODTÜ Mühendislik Fakültesi’ne çeşitli yüksekokul ve fakültelerin eklenmesiyle Gaziantep Üniversitesi kurulmuştur.

Bu dönemde yükseköğretim ödeneklerinin konsolide bütçe içindeki payları Tablo 5’ten de görüldüğü üzere 1981 yılında %3,09, 1982’de %3,13 iken 1983 de %3,78’e yükselmiş, 1984’te %3,66’ya, 1985 yıllarında %3’e düşmüş ve son olarak 1986 yılında %3,05’e yükselmiştir. 1982 yılından sonra açılan üniversitelerin ardından yükseköğretim kurumlarının konsolide bütçe içindeki payının da buna paralel olarak arttığını görülmektedir. Bunun yanı sıra yükseköğretim ödeneklerinin GSMH içindeki paylarında ise 1982-1993 dönemlerinde sürekli bir artış gözlenmektedir. Bu durum yükseköğretime verilen önemi gösterse de bu dönemde açılan üniversitelere paralel olarak artan öğrenci sayısı yükseköğretim kurumlarına aktarılan ödeneklerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

1984 yılında kurulan Bilkent Üniversitesinin kapatılması amacıyla 1990 yılında Anayasa Mahkemesine iki kez dava açılmış ve Mahkeme bu tür üniversitelerin de kanun ile kurulması gerektiği kararını vererek¹⁴ vakıf üniversitelerinin kurulmasına ilişkin yasal boşlukların giderilmesini sağlamıştır. Böylece bu karardan sonra Bilkent Üniversitesi ile birlikte kuruluş kanunu 1996 yılında değiştirilen Kadir Has Üniversitesi kurulmuştur (Gürüz, 2003).

¹⁴ 9 Şubat 1991 tarih ve 20781 numaralı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bkz.

Tablo 2 Yükseköğretime Ayrılan Kaynakların Konsolide Bütçe ve GSMH İçindeki Payı (%)

Yıllar	GSMH	Bütçe Payı
1930	0,07	0,04
1935	0,10	0,05
1950	0,20	0,10
1955	0,20	0,10
1960	0,20	0,10
1965	0,30	1,00
1970	0,50	2,00
1975	0,60	3,00
1980	0,66	4,00
1981	0,71	3,09
1982	0,63	3,13
1983	0,83	3,78
1984	0,64	3,66
1985	0,54	3,00
1986	0,56	3,05
1987	0,55	2,91
1988	0,61	2,94
1989	0,62	3,19
1990	0,87	3,89
1991	1,07	4,48
1992	1,00	4,00
1993	1,36	4,01

Kaynak: Maliye Bakanlığı 1923-1993 Bütçe Gelir Gerçekleşmeleri

1992’de çıkarılan 3837 sayılı kanun ile birçoğu kendi şehirlerinde mevcut olan meslek yüksekokullar veya fakülteler gibi birimlerin oluşturduğu, Manisa, Kütahya, Muğla Denizli, Aydın, Afyon, Balıkesir, Çanakkale, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Tokat, Zonguldak, Şanlıurfa, Kars, Hatay, Mersin, Isparta, Kahramanmaraş, Kırıkkale ve Niğde şehirlerinde olmak üzere toplam 21 yeni üniversite ile beraber İzmir ve Gebze’de iki yüksek teknoloji enstitüsü kurulmuştur. Bu dönemde devlet üniversitelerinin sayısı 53’e çıkmış ve üniversiteler yurdun büyük bir kesimine yayılmıştır. 1993 yılında ise Anadolu Üniversitesi ikiye bölünerek Eskişehir’deki ikinci üniversite olarak Osmangazi Üniversitesi kurulmuştur. Aynı tarihte Başkent ve Koç Üniversitesi ile Fransızca öğretim yapan ilk üniversite olan Galatasaray Üniversitesi açılmıştır. Bundan sonra 2003 yılına gelene kadarki süreçte 20 yeni vakıf üniversitesi daha kurulmuştur. Oruç vd. 2011 yılındaki çalışmalarında 1995-2005 dönemi için Türkiye’deki devlet üniversitelerinin bütçelerini incelemiş ve 11 yıllık süreçte bu üniversitelerin toplam gelirleri içindeki hazine yardımlarının yüzde 92,5 seviyelerinde olduğunu belirtmişlerdir.

2000’li yıllara gelindiğinde Türk yükseköğretim sisteminin temel amacı üniversite sayısını arttırarak yükseköğretim kurumlarına olan arz ve talep dengesi ile erişimi seviyesini yükseltmek ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını en aza indirmek olmuştur (Erdoğan 2014). Bu çerçevede 2003 yılından sonra dönemin hükümeti “her şehre bir üniversite” sloganı kapsamında 5467 sayılı kanun ile 2006 yılında 15; 2007 yılında 5662 sayılı kanun ile 17 ve 2008 yılında 5765 sayılı kanun ile 9 olmak üzere toplam 41 yeni devlet üniversitesi açılmıştır. 2018 yılına

gelindiğinde 129'u devlet, 72'si vakıf üniversitesi ve 5'i vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere 206 tane yükseköğretim kurumu faaliyetlerini sürdürmektedir (YÖK İstatistikleri, 2017).

1980 yılından bu yana hızlı bir artış gösteren yükseköğretim kurumları beraberinde bir takım problemlerde getirmiştir. Zira üniversitelerin öğretim elemanları ve altyapı gereksinimleri tam manasıyla karşılanmadan kurulduklarından gerekli kalitenin sağlanamadığı gözlenmektedir. Kalitenin yanı sıra üniversiteye erişimde yükseköğretim sistemi açısından Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çözülemeyen problemler arasındadır. Bir sonraki bölümde Türkiye'de yükseköğretim politikaları başlığı altında yükseköğretim sisteminde kalite, yönetim ve erişim problemlerine değinilecek ve bu problemlerin çözümüne ilişkin öneriler sunulacaktır.

2- Türkiye'de Yükseköğretim Politikaları

Türkiye'nin toplam nüfusu 78 milyonu geçmekte ve toplam nüfus içindeki genç nüfusun sayısı 12 milyonun üzerindedir. Doğum oranının binde 17'lerde olduğu Türkiye'nin 2025 yılı için 90 milyonun üzerinde bir toplam nüfusa ulaşması tahmin edilmektedir. TÜİK adrese dayalı nüfus kayıt istatistiklerine göre nüfus dağılımı 2016 yılında 0-14 yaş grubu için %23.7, 15-64 yaş grubu için %64 ve 65 yaş ve üstü kişiler için %8.32'dir. Bu oranların 2025 yılı tahminleri için sırasıyla %22.7, %68.5 ve %8.8 olarak öngörülmektedir. Tüm bu istatistiki veriler yükseköğretimin sunumuna ilişkin büyük bir gereksinime ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Visakorpi vd., 2008). Türkiye yükseköğretim için oluşan bu devasa talebi karşılamanın yanı sıra yükseköğretim kurumlarının kalitesini arttırmak için kurulduğu yıllardan günümüze kadar birtakım düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır.

2.1 Yükseköğretime Erişim

Türk yükseköğretim sisteminin en büyük sorunlarından birisi yükseköğretime erişim konusudur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yükseköğretim kurumlarının önemi bütün dünyada artmıştır. Bunda bireyin ve toplumun refahının arttırılmasında yükseköğretimin katkısının görülmeye başlaması etkili olmuştur. Zira Türkiye'de yükseköğrenim, belirli meslek alanlarına girmek, toplumsal statüye sahip olmak ve bireysel olarak kendini gerçekleştirme becerisi kazanmak için gerekli görülmektedir. Buna paralel olarak Türkiye'de ilk ve orta öğretim düzeylerinde okullaşma oranlarındaki artış yükseköğretime olan talebi arttırmıştır (Özoğlu, 2011). Bu nedenle dünyadaki gelişmelere paralel olarak özellikle 1980'lerden itibaren Türkiye'de yükseköğrenimin yaygınlaşması hız kazanmış ve her yıl yükseköğretimde öğrenci ve kurum sayısı artmıştır.

Türkiye'de yükseköğretime girişler her yıl düzenli olarak ÖSYM tarafından düzenlenen bir sınav ile sağlanmaktadır. Buna göre Tablo 6'da 1980-2018 yıllarında üniversiteye giriş sınavına kayıt yapan ve sınavı başarı ile geçip herhangi bir yükseköğretim kurumuna kayıt yapan öğrenci sayıları gösterilmektedir. Tablo 6'ya göre üniversiteye giriş sınavına katılan öğrenci sayısında bazı yıllarda azalma görülmesine rağmen genelde bir artış olduğu görülmektedir. 1980 yılında 460 binden fazla öğrenci üniversiteye giriş sınavına başvurmuşken, bu sayı 1990 yılında yaklaşık 900 bini bulmuş ve 2018 yılına gelindiğinde bu sayı 2 milyonu geçmiştir. Üniversiteye giriş sınavını başarıyla tamamlayıp kayıt yaptıran öğrenci sayısı da buna paralel olarak artmıştır. Zira 1980 yılında yaklaşık 40 bin kişi başarılı olmuş

iken bu sayı 1990 yılında 195 bini geçmiş ve 2018 yılında 1 milyondan fazla olmuştur.

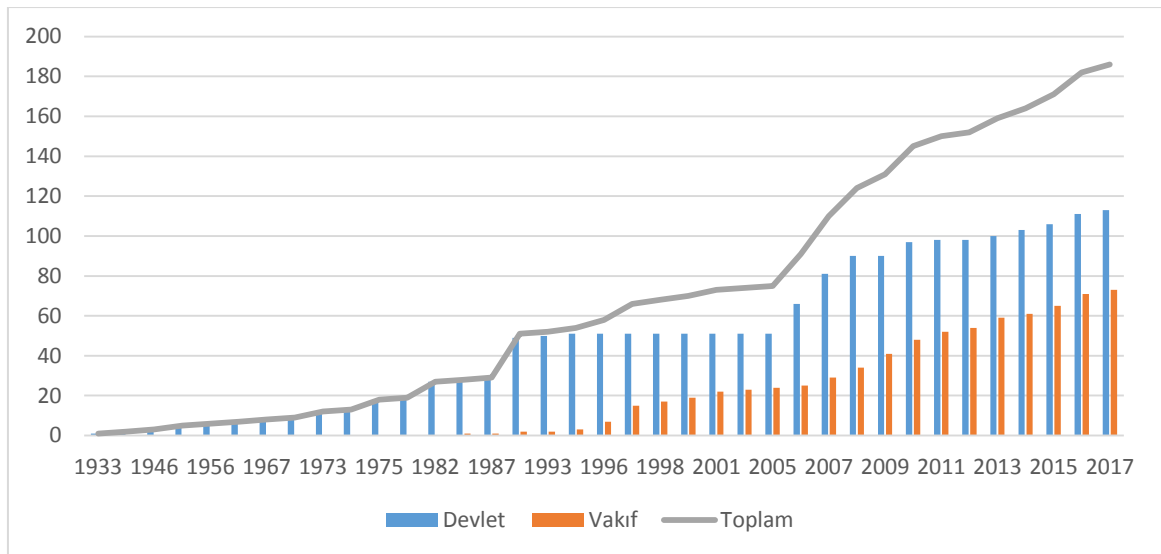
Tablo 3 Üniversiteye Giriş Sınavına Kayıt Yapan ve Kazanan Öğrenci Sayısı (1980-2018)

Yıllar	Üniversiteye Giriş Sınavı İçin Yapılan Toplam Kayıt Sayısı	Üniversiteye Kayıt Hakkı Kazanan Öğrenci Sayısı	Başarı Oranı (%)
1980	466.963	41.574	8,9
1985	480.633	156.063	32,5
1990	892.975	196.253	22,0
1995	1.265.103	383.974	30,4
2000	1.407.920	439.061	31,2
2005	1.844.891	688.840	37,3
2010	1.587.866	874.306	55,1
2015	2.126.684	983.090	46,2
2018	2.260.273	1.206.811	53,4

Kaynak: Gürüz (2003) ve ÖSYM

Üniversiteye yerleşen öğrenci sayısındaki artış yıllar içerisinde yükseköğretimdeki arz artışıyla paralellik göstermiştir. Şekil 2 Türkiye’de 1933’ten 201’e kadar kurulan devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarının sayısını göstermektedir. Türkiye’de 1933 yılında kurulan ve ilk üniversite olan İstanbul Üniversitesinden 2015 yılına kadar yıllar itibariyle üniversite sayılarında bazı yıllar duraksama olsa bile sürekli bir artış olduğu görülmektedir. 1950 yılında 19 olan üniversite sayısı 1982 yılına gelindiğinde 8 yeni devlet üniversitesinin kurulmasıyla 27’ye yükselmiştir. 1984 yılında ilk vakıf üniversitesi olma özelliğini taşıyan İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi kurulmuş ve 1992 yılına gelene gelindiğinde Bilkent Üniversitesi ile birlikte toplam üniversite sayısı 53’e yükselmiştir.

Şekil 2: 1933'ten Günümüze Toplam Üniversite Sayıları

Kaynak: Günay ve Günay (2011) ve YÖK verilerinden derlenmiştir.

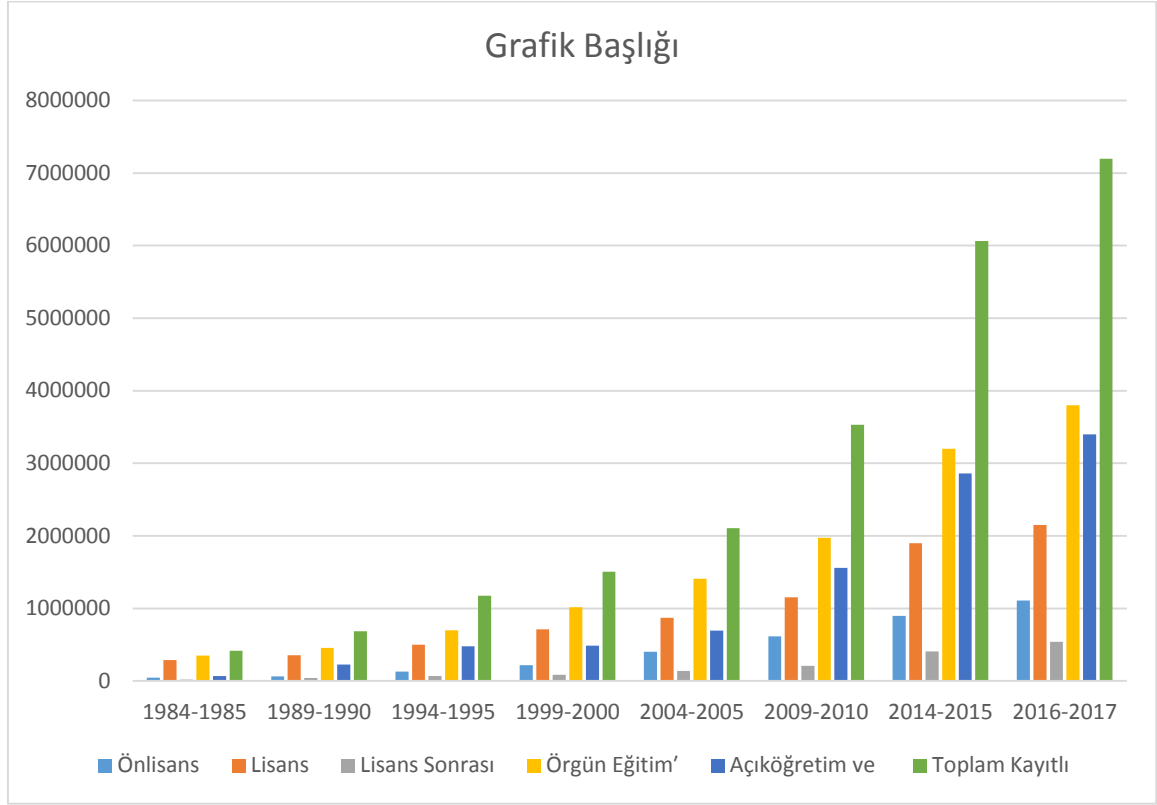
1992 yılından 2006 yılına gelindiğinde toplam üniversite sayısı 77 olmuş ancak bu artış sadece vakıf üniversitelerinde olurken devlet üniversitelerinde herhangi bir artış olmamıştır. Şöyle ki bu dönemde vakıf üniversitelerinin sayısı 24 ü bulmuştur. 2006'dan 2015 yılına geçen 10 yıllık süreçte hem devlet üniversitelerinin sayısı hem de vakıf üniversitelerinin sayısında büyük bir artış gözlenmektedir. 2017 yılına gelindiğinde devlet üniversitelerinin sayısı 2006 yılına göre neredeyse iki kat artarak 129 olmuştur. Vakıf üniversitelerinde de durum aynıdır zira 2006 yılında 25 olan üniversite sayısı 2017 yılında 77'ye yükselmiştir.

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarının artışı ile birlikte öğrenci sayılarında da belirgin artışlar olmuştur. 1930-1931 eğitim ve öğretim döneminde İstanbul Darülfünununda öğretim gören öğrenci sayısı 2.167 iken 1942-1943 döneminde bu sayı toplam yükseköğretim kurumları için 11 bin olmuştur. (Tekeli, 2010). Şekil 3'te ise 1984-2017 yıllarında hem örgün hem de açık öğretim ve uzaktan eğitim veren yükseköğretim kurumlarında öğretim gören öğrenci sayıları yer almaktadır. Buna göre 1984-2017 yılları arasında yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayılarının düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. 1984 yılında 417 bin olan toplam öğrenci sayısı 2017 yılına gelindiğinde 7 milyona ulaşmıştır. 1984 yılında toplam 417 bin öğrenciden 351 bini örgün eğitimde iken 65 bin öğrenci açık öğretim ve uzaktan eğitim programlarına kayıtlıydı. 2017 yılında ise açık öğretim ve uzaktan eğitim programlarına kayıtlı öğrenci sayısı 3 milyon 400 bine, örgün eğitimdeki öğrenci sayısı ise 3.200.000'e ulaşmıştır. 2004-2005 yılı itibarıyla hızlı bir artış gösteren açık öğretim ve uzaktan eğitim programlarına kayıtlı öğrenci sayısı yükseköğretime erişim açısından önemli gelişim sağlamıştır.

2017 yılına gelindiğinde öğrenci sayılarının devlet ve vakıf üniversitelerindeki oranları dikkat çekicidir. Zira toplam lisans öğrencilerinin yüzde 93'ü devlet üniversitelerinde iken yüzde 7'si vakıf üniversitelerinde öğrenim görmektedirler. Yükseköğretim kurumlarının yüzde 43'ünü oluşturan vakıf üniversitelerinin yalnızca yüzde 7 gibi az oranda öğrenci bulundurması devlet üniversitelerinin çok büyük etkisinin olduğunu göstermektedir.

1933'ten 2017'e kadar politika yapıcıların yükseköğretime erişimi arttırmaya yönelik yapmış olduğu çalışmalar hem devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumlarının açılmasını, üniversite kontenjanlarının arttırılmasını, açık öğretim fakültelerinin ve uzaktan eğitim programlarının açılması ve ön lisans ve meslek yüksekokullarının sayılarının arttırılmasını sağlamak şeklinde olmuştur (Gür ve Özoğlu, 2015). Ancak bu çabaların yetersiz olduğu görülmektedir. Çünkü her yıl üniversite giriş sınavına giren öğrencilerin neredeyse yarısı herhangi bir üniversite kurumuna yerleşmemektedir.

Bülbül (2017) çalışmasında yükseköğretime erişimi etkileyen faktörleri ebeveynlerin eğitim durumu ve gelir düzeyi, yükseköğretime başlamadan önce mezun olduğu ortaöğretim okulunun türü ve buradan alınan eğitimin kalitesi, bölgesel ve ekonomik farklılıklar, orta öğretim sonrası alınan özel dersler ve üniversite seçiminde rehberlik hizmetlerinin uygun yapılmaması şeklinde sıralamıştır. Sonuç olarak politika yapıcıların yükseköğretime erişimin önündeki engelleri belirleyip buna uygun politikalar geliştirilmeleri zorunlu görmektedir.

Şekil 3: Türkiye’de Öğrenci Sayısı (1984-2017)

¹ Lisans sonrası eğitime; yüksek lisans, doktora ve tıpta uzman öğrenciler dâhildir.

² Açıköğretim ve uzaktan eğitim toplam öğrenci sayılarını ön lisans, lisans ve lisans sonrası eğitim oluşturmaktadır.

Kaynak: ÖSYM ve YÖK istatistiklerinden derlenmiştir.

2.2 Yükseköğretimde Kalite

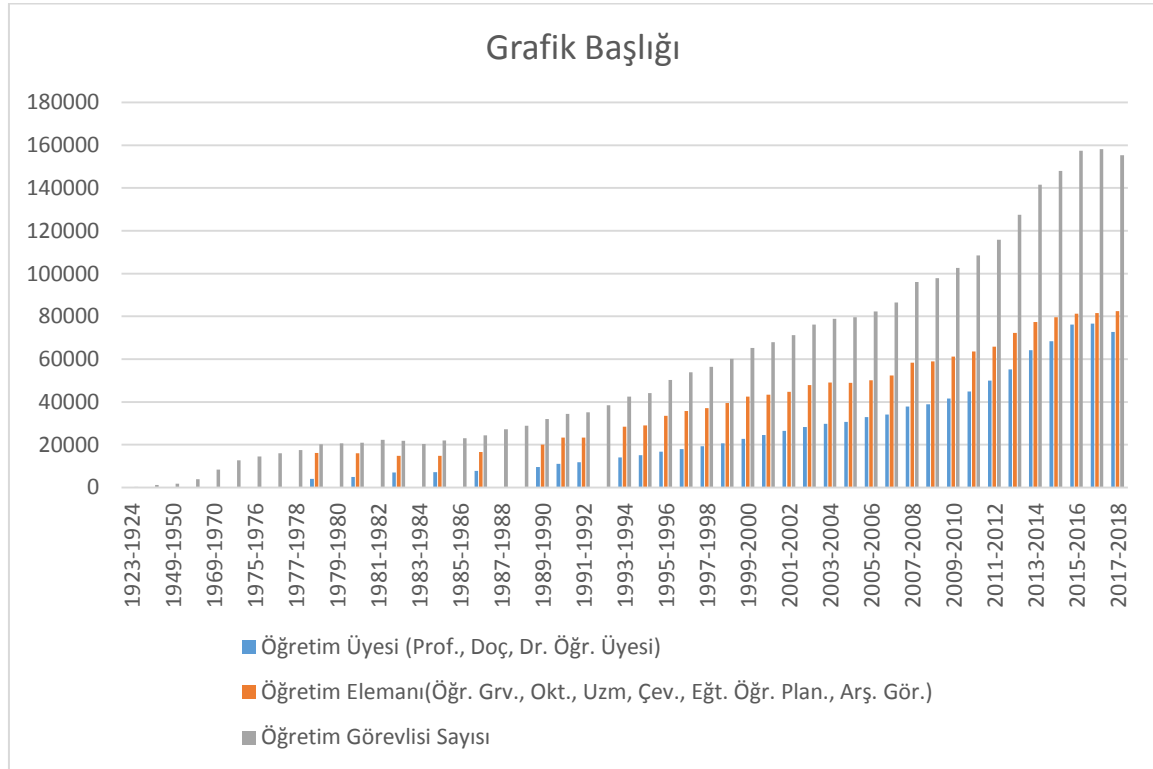
Yükseköğretimin en temel amacı bilgi donanımının yüksek, araştırma becerisinin ve eğitici yeteneği açısından belirli niteliğe sahip akademik insan kaynağı istihdamını gerçekleştirmektir (Çetinsaya, 2014). Türkiye’de özellikle 1980 yılından sonraki dönemde yükseköğretimde meydana gelen büyük genişleme yükseköğretime erişim probleminin çözümlenmesi konusunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Yükseköğretime erişim konusunda yaşanan gelişmelere rağmen kalite konusunda yapılan çalışmaların yeterli düzeylerde olmadığı görülmektedir. Zira üniversite ve öğrenci sayılarındaki ani artışlar yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı ve altyapı ihtiyaçları karşılanmadan gerçekleştiği için gerek eğitim konusunda gerekse akademik anlamda istenen kalite elde edilememiştir (Şenses 2007).

Yükseköğretimde kalite konusu ele alındığında ilk olarak tıpkı ortaöğretim kurumlarındaki ayrışmalara benzer bir şekilde yükseköğretim kurumlarında da eğitim kalitesi ve bilimsel araştırma ve yayın performansı açısından bir ayrıma gidilmektedir. Bu çerçevede yükseköğretimde kalite konusunda literatürde genel olarak öğretim görevlileri sayısı, öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısı ve ülkelerin uluslararası atıf endekslerince taranan bilimsel dergilerde yayınlanan makale sayıları göz önüne alınmaktadır (Çetinsaya, 2014; Gür ve Özoglu, 2015; Gürüz, 2003; Doğramacı, 2007).

Şekil 4’de 1923’ten 2018’e kadar olan süreçte hem öğretim üyesi ve öğretim elemanı sayılarında görülen değişiklikleri hem de toplam öğretim görevlisi sayısının değişimini göstermektedir. Türkiye 1923-1924 eğitim ve öğretim yılında Osmanlı darülfünununda yalnızca 340 öğretim elemanı yer alırken bu sayı yeni kurulan üniversite şubeleri ile birlikte 1942-1943 yılında 1243’e yükselmiştir (Gürüz). Özellikle YÖK kurulduktan sonra toplam öğretim görevlisi sayısında sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Zira 1984 yılında toplam öğretim görevlisi sayısı 20.333 iken 2018’e gelindiğinde bu sayı 155.521’e kadar yükselmiştir. Ayrıca 1982-1983 döneminde 6.957 olan öğretim üyesi sayısı 2017-2018 döneminde 72.740’a ulaşarak otuz yıllık süreçte yaklaşık on katı bir artış göstermiştir. Aynı artış öğretim elemanı sayılarında da görülürken 1982-1983 döneminde 14.857 olan bu sayı 2017-2018 döneminde 82.511’e yükselmiştir. 2014-2015 öğretim yılında öğretim üyelerinin oranı %41 iken öğretim elemanlarının oranı ise %59’dur.

Yukarıda belirtildiği üzere 1980 yılından sonra öğretim elemanı ve öğretim üyesi sayısında büyük bir artış görülmüş ancak bu artış öğrenci sayısındaki artış oranının altında kalmıştır (Çetinsaya, 2014). Bunun sonucunda ise yükseköğretimde kalitenin artması için düşmesi beklenen öğretim üyesi ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı Şekil 4’ten de görüleceği üzere geçmişte olduğu gibi yüksek seviyelerde kalmıştır.

Şekil 4: Toplam Öğretim Görevlisi Sayısı (1924-2018)

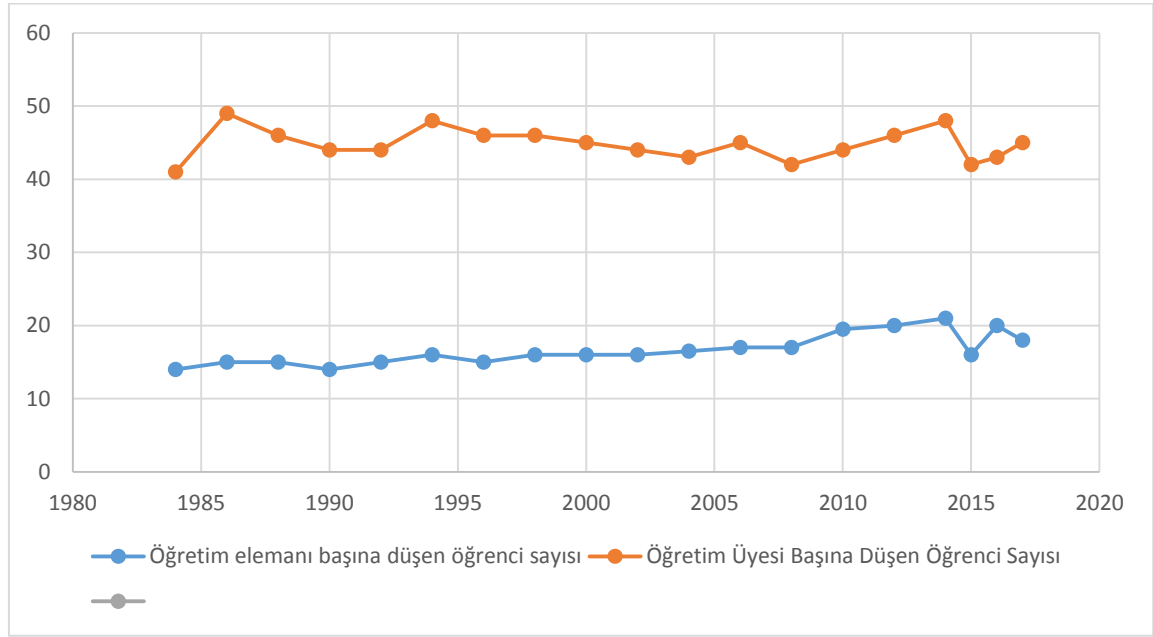

Kaynak: Gürüz (2003), ÖSYM ve YÖK istatistiklerinden derlenmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere 1980 yılından sonra öğretim elemanı ve öğretim üyesi sayısında büyük bir artış görülmüş ancak bu artış öğrenci sayısındaki artış oranının altında kalmıştır (Çetinsaya, 2014). Bunun sonucunda ise yükseköğretimde kalitenin artması için düşmesi beklenen öğretim üyesi ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı Şekil 4’ten de görüleceği üzere geçmişte olduğu gibi yüksek seviyelerde kalmıştır.

Şekil 5'te 1984-2017 yılları arasında öğretim elemanı ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısını gösterilmektedir. 1980-1990 yılları arasında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı dalgalı bir şekilde 41 düzeyinde iken öğretim elemanı sayısının ise 14 seviyelerinde olduğu görülmektedir. 1990-2000'li yıllarda öğrenci artışına paralel olarak büyüme gösteren toplam öğretim görevlisi sayısı ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 45-50 arasında değişmiş ve öğretim elemanı sayısı başına düşen öğrenci sayısı 14-16 aralığında gerçekleşmiştir. 2000'li yıllarda öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 45-48 aralığında iken, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 17'den 21'e kadar çıkmıştır. 2017 yılına gelindiğinde öğretim üyeleri için öğrenci sayısı 18, öğretim elemanları için 45 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

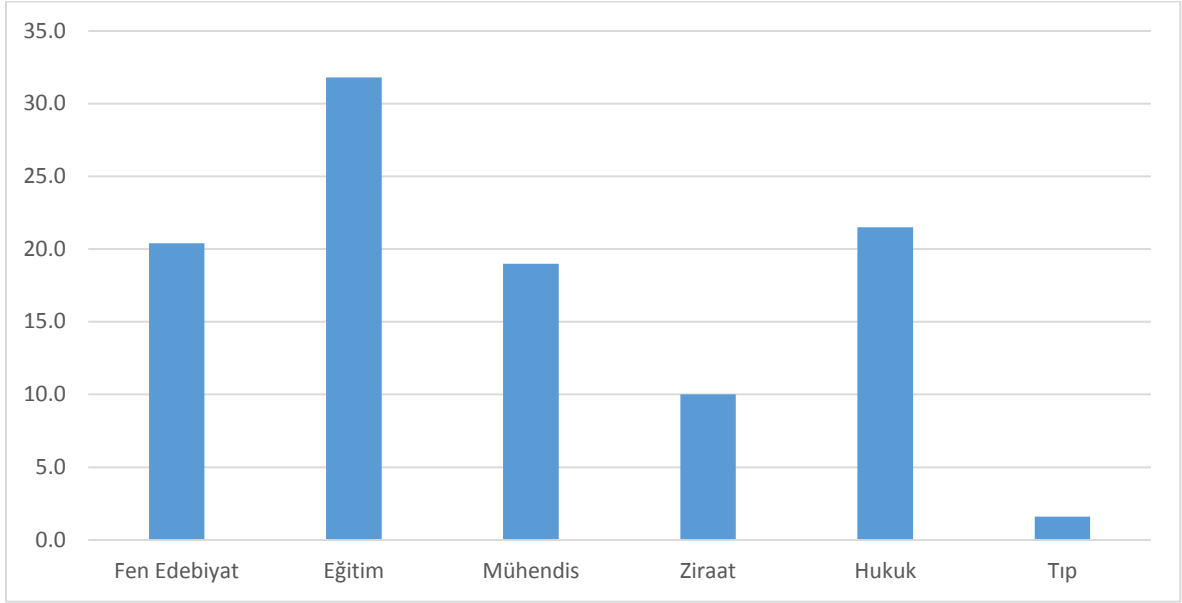
Şekil 5: Öğretim Elemanları Başına ve Öğretim Üyeleri Düşen Öğrenci Sayısı (1984-2017)

Kaynak: YÖK istatistiklerinden derlenmiştir.

Mevcut durumda, gösterilen veriler ışığında Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı ihtiyaçlarının karşılanamadığı görülmektedir (Çetinsaya, 2014). Türk yükseköğretim sistemi, öğretim üyesi ve öğretim elemanı sayılarında da belli bir seviyeye ulaşmasına rağmen henüz gelişmiş ülke seviyelerine ulaşamamıştır.

Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim görevlisi eksikliği probleminin yanı sıra öğretim görevlilerinin bölüm ve fakültelere dağılımında da önemli dengesizlikler vardır. Şekil 6, 2009-2010 eğitim ve öğretim yılı için fakülte bazında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısını gösterilmektedir. Buna göre öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısı eğitim fakültelerinde 31,8, hukuk fakültelerinde 21,5, fen-edebiyat fakültelerinde 20,4, mühendislik fakültelerinde 19, ziraat fakültelerinde 10 ve son olarak bu sayı tıp fakültelerinde ise 1 olarak görülmektedir.

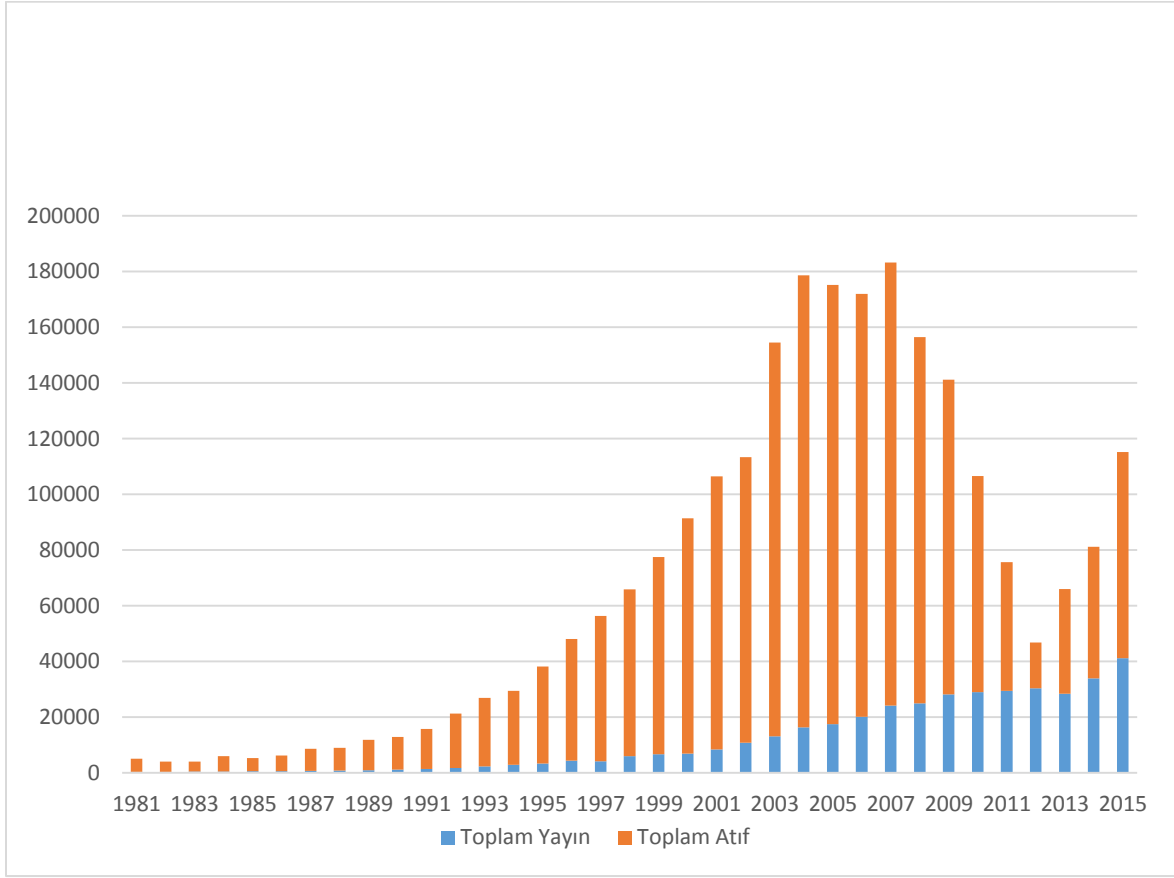
Şekil 6: Fakülte Bazında Öğretim Görevlisi Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2009-2010)

Kaynak: Özoğlu (2011)

Fakülteler arasındaki büyük dengesizlikleri gidermek için öğretim üyesi başına öğrenci sayısının yüksek olduğu eğitim, hukuk ve fen fakültelerinde öğrenci kontenjanları sabit tutularak öğretim görevlisi sayıları arttırılmalı iken tıp fakülteleri gibi öğretim görevlisi başına öğrenci sayılarının çok düşük olduğu fakültelerde ise öğrenci kontenjanları arttırılmalıdır (Özoğlu, 2011).

Yükseköğretim kurumlarının kalite göstergelerinden bir diğeri öğretim görevlilerinin gerçekleştirmiş oldukları akademik yayın performansıdır. Bu çalışmada 1981'den 2015 yılına kadara Web Of Science veri tabanından Türkiye kaynaklı yayın ve atıf sayıları ele alınacaktır. Web Of Science veri tabanı hem Türkiye'nin hem de farklı ülkelerin araştırma performanslarını tarihsel olarak daha geriye doğru görmemizi sağladığından bu veri tabanı tercih edilmiştir. Buna göre, Şekil 7, 1981-2015 yılları arasında Türkiye adresli yayın ve atıf sayıları yer almaktadır. 1981 yılında 389 olan toplam yayın sayısı 1990 yılında yaklaşık üç kat artarak 1.181'e 2000 yılında 6.984'e, 2010 yılında 28.957'ye ve son olarak 2015 yılında 41.165'e çıkmıştır. Alınan atıf sayılarının yıllara göre artışı yayın sayıları ile paralellik gösterdiğini görüyoruz. 1981 yılında toplam atıf sayısı 4.750 iken 1990 yılında 11.698, 2000 yılında 84.409, 2010 yılında 77.660'a düşmüş ve 2015'te 73.986 olduğu görülmektedir.

Şekil 7:Web of Science ile İndekslenen Türkiye Adresli Uluslararası Yayın ve Atıf Sayıları (1981-2015)

Kaynak: Çetinsaya 2014 ve ULAKBİM-CABİM çalışmalarından derlenmiştir.

Türkiye'nin uluslararası yayın ve atıf sayısı bazı yıllar istisna olmak üzere sürekli bir artış eğilimindedir. Bu artışın en büyük sebebi üniversite sayılarında görülen artış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunun yeterli olmadığı açıktır. Çünkü bu veriler gelişmiş ülkelerin yayın ve atıf sayılarının çok altındadır. Zira 1980-2012 yılları arasında ABD'nin toplam yayın sayısı 8,5 milyon, Almanya'nın yaklaşık 2 milyon ve Çin'in 1,3 milyon seviyelerinde iken Türkiye'nin yayın sayısı 236 bin seviyelerindedir. Toplam atıf sayısında da aynı tablo karşımıza çıkmaktadır; 1980-2012 yılları için ABD kaynaklı toplam atıf sayısı 220 milyon, Almanya kaynaklı yaklaşık 36 milyon, Çin kaynaklı 11 milyon seviyelerinde iken Türkiye kaynaklı toplam atıf sayısı 1,7 milyon seviyesindedir (Çetinsaya, 2014).

2.3 Yükseköğretimde Yönetim

Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi Dünya genelinde çok karmaşık bir yapıya sahip olsa da temelde iki sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan ilki yükseköğretim sistemini bir bütün olarak ele alan sistemin üst yönetimi iken diğeri üniversitelerin kendi yönetimidir. Yükseköğretim sisteminin üst yönetimi, Kıta Avrupası ve Asya ülkelerin bazılarında bir bakanlığa bağlı iken herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan yerlerde bir üst kurul veya başka bir aracı kuruluş tarafından düzenlenip yönetilmektedir (Doğramacı 2007; Gürüz, 2008; Küçükcan ve Gür, 2009; Çelik ve Gür, 2014). Yükseköğretim kurumlarının kendi yönetimlerinde ise senato, rektörlük ve mütevelli heyeti gibi farklı yönetim biçimleri uygulanmaktadır.

Türkiye’de ise yükseköğretimin sistem olarak yönetimi 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı kanun ile özerk bir kuruluş halinde kamu tüzel kişiliğine sahip bir şekilde kurulan Yüksek Öğretim Kuruluna verilmiştir (2547 sayılı Kanun). Diğer taraftan Türkiye’de her bir yükseköğretim kurumunun kendi yönetimi ise devlet ve vakıf üniversitelerinde küçük farklılıklar taşısın da birbirine benzemektedir. Zira devlet üniversiteleri YÖK tarafından önerilen en az üç aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanan rektörler başkanlığında üniversite senatosunca yönetilirken, vakıf üniversiteleri mütevelli heyetinin YÖK’e teklifi ve YÖK’ün olumlu görüşü üzerine yine Cumhurbaşkanının onayı ile seçilen bir rektör ve mütevelli heyetince yönetilmektedir (2547 Sayılı Kanun).

Genel olarak Türk yükseköğretim sistemi ve kurumlar yönetimi böyle iken, Türk yükseköğretim politikaları ekseninde yönetim alanı ile ilgili üç temel tartışma göze çarpmaktadır; YÖK’ün varlığı ve yetkilerinin genişliği, özerklik ve rektörlük seçimleri (Gür ve Özoğlu 2015, s.315). Yükseköğretimin sistemi açısından, YÖK’ün kaldırılması veya yetkilerinin azaltılması konusunda yaygın görüş ve istek vardır (Çelik ve Gür, 2014; Çetinsaya, 2014; Ergüder vd., 2009; Gür ve Çelik, 2011; Küçükcan ve Gür, 2009). Türk yükseköğretim sistemi bir önceki bölümlerde de değinildiği gibi olağanüstü bir şekilde büyümüş ve yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda YÖK’ün yeni talepleri karşılama performansı tartışılmaya başlanmıştır. Bu sorunların yanı sıra YÖK’e ve yükseköğretim kurumlarının kendi yönetimlerine yönelik tartışmaların odağında, “YÖK kaldırılсын”, “üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan bir kurum haline gelsin”, “kalite güvencesi ve hesap verilebilirlik mekanizmaları tesis edilsin” ve “üniversiteler özerk olmalı” gibi ifadeler yer almaktadır (Gür ve Özoğlu, 2015). Bütün bu sorunlar çerçevesinde özellikle son yirmi yılda yükseköğretim sistemine ve YÖK’e ilişkin reform taleplerinin arttığı görülmektedir (TÜSİAD, 2003; YÖK, 2007; Gürüz 2008; Küçükcan ve Gür, 2009; Gür ve Çelik, 2014). Bu talepler doğrultusunda 1992 yılından başlayarak yükseköğretim sistemlerine ve YÖK’e ilişkin söylemler kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer almaya başlamıştır. Son olarak onuncu kalkınma planında (2014-2018) YÖK’ün standart belirleme, planlama ve koordinasyondan sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılması, yükseköğretimde kalite güvence sistemi oluşturulması gibi hedefler yer almaktadır (10. Kalkınma Planı). Buna rağmen, nasıl bir reform yapılması gerektiği hususunda yükseköğretimle ilgilenenler arasında uzlaşın olmamasından dolayı bugüne kadar arzu edilen reformlar gerçekleştirilememiştir.

Türk yükseköğretim kurumlarına yönelik yapılan diğer bir tartışma konusu ise üniversitelerin yönetimi ve özerkliğidir. Özerklik konusunda, en temel tartışma YÖK’ün yükseköğretim kurumlarının özerkliğini kısıtlaması yönünde yapılan tartışmalardır (Gür ve Özoğlu, 2015). Avrupa Üniversiteler Birliği (AÜB) ve OECD’nin uluslararası karşılaştırmalı analizlerinde özerklik endeksi oluşturularak yükseköğretim sistemlerinin özerklik değerleri belirlenmiştir. Örneğin AÜB Lisbon Deklarasyonunda ele alınan akademik özgürlük, finansal özerklik, örgütsel özerklik ve istihdam özerkliği şeklinde dört özerklik boyutunu dikkate alarak ele aldıkları özerklik çalışmasına göre Türk yükseköğretim kurumları Avrupa’daki yükseköğretim kurumlarına göre daha düşük seviyede özerkliğe sahiptir. OECD ise 14 ülkeyi karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışmasında kendi donanım ve binalarına sahip olma, borç alabilme, kendisine aktarılan bütçeyi kendi hedefleri doğrultusunda kullanabilme, akademik yapıları kurma ve müfredatını belirleyebilme, akademik

personeli istihdam edebilme veya işten çıkarabilme, maaşları belirleme, öğrenci sayısını belirleme ve öğrenci harç miktarlarına karar verebilme gibi sekiz özerklik ölçütü göz önüne almıştır (Çelik ve Gür, 2014). Günay (2008)'deki çalışmasında bu ölçütleri ele alarak genişlettiği çalışmasında Türkiye, Kore ve Japonya ile birlikte yükseköğretim kurumlarının özerkliği ve yetkileri diğer ülkelere göre sınırlı olduğu sonucuna varmıştır (Günay, 2008). Tüm bu sonuçlara rağmen Türk yükseköğretim sisteminde hangi yetkiler veya bu yetkilerin ne kadarının yükseköğretim kurumlarına verileceği hususunda bir uzlaşma olmadığı için özerkliğin artırılması yönünde henüz detaylı bir çalışma yapılamamıştır (Gür ve Özoğlu, 2015). Devlet ve vakıf üniversiteleri arasında bir kıyaslama yapılacak olursa genel olarak vakıf üniversitelerinin devlet üniversitelerine kıyasla daha özerk olduğu görülmüştür (Günay 2008, Küçükcan ve Gür 2009; Gür ve Özoğlu 2015).

Türk yükseköğretiminin yönetimine ilişkin ele alacağımız son konu rektörlerin atanmasına ilişkin yapılan tartışmadır. Yükseköğretim kurumlarının üst yöneticisi olan rektörlerin seçilmesine ilişkin ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye¹⁵ ve birçok OECD ülkesinde (Avusturya, Danimarka, Norveç, Hollanda, İngiltere, ABD) rektör devlet başkanı, bakan, müteveli heyeti, danışma kurulu veya yöneticiler kurulu tarafından göreve getirilirken, Slovenya ve Güney Kore gibi ülkelerde rektör seçim ile göreve gelmektedir. 703 sayılı KHK yayınlanmadan önce Türkiye'de rektör adaylarının belirlenmekteydi. Söz konusu KHK'den önceki durumda yapılan rektör seçimleri dönemlerinde, gerek seçim öncesinde gerekse de seçim sonrasında öğretim üyeleri üzerinde bir baskı oluşmakta, seçimler üniversite içerisinde kutuplaşmaya neden olmakta ve bu da üniversitelerdeki akademik çalışmaları sekteye uğratıldığı savunulmaktaydı (Günay ve Kılıç, 2011; Gür ve Özoğlu, 2015). Yeni durumda, rektörlük seçimleri kaldırılmış, hangi rektörün seçileceğine ilişkin rektör adayları YÖK'e müracaat etmektedir. Söz konusu rektör adayları içerisinde YÖK'ün incelemesi doğrultusunda seçilecek üç aday Cumhurbaşkanlığına bildirilmektedir. Cumhurbaşkanı, YÖK'ün tavsiye ettiği üç kişi arasından bir rektör adayını seçmek suretiyle rektör ataması yapılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türk yükseköğretim sisteminde yer alan üniversiteler hem nicelik hem de nitelik bakımından geçmişten günümüze geçirmiş olduğu süreç yükseköğretim kurumlarının finansman özellikleri, yükseköğretim sistemine erişim, yükseköğretimde kalite ve yönetim bakımından ele alınmıştır. Buna göre, Türkiye yükseköğretim sistemi, son otuz yılda çok hızlı bir büyüme yaşamış ve yükseköğretim kurumlarındaki çeşitlilik artmış, böylece öğrenci ve öğretim üyelerinin önündeki seçenekler çoğalmıştır.

Türk yükseköğretim sistemindeki bu büyüme çeşitli problemleri de beraberinde getirmiştir. Türk yükseköğretim sisteminin rekabet edebilirliği ve kalitesi bakımından uluslararası kıyaslamalar, artan çeşitliliğe rağmen sorgulanması gereken konuların başında yer almaktadır.

Son yıllarda yükseköğretim sistemine yönelik yapılan reformlar bir türlü somut ve kapsamlı bir reforma dönüşmemiştir. YÖK'ün kurulmasından bu yana tartışmaların odağında yer alan yükseköğretim sisteminin yeniden şekillendirilmesi

¹⁵ 9 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 703 sayılı KHK ile Türkiye'de rektörlük seçimleri kaldırılmıştır. Bu KHK'ya göre Türkiye'de rektörlük seçimleri kaldırılmıştır. Bu KHK'ya göre, Yükseköğretim kurumlarına atanacak rektörler Cumhurbaşkanlığına yapılacaktır.

konusu, önümüzdeki yıllarda da süreceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra yükseköğretim sisteminin kalitesini, hesap verebilirliğini, şeffaflığını ve rekabet edebilirliğini artırmak adına yapılması gerekenler konusunda daha çok sayıda akademik çalışma ve politika önerisine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aküzüm, H. U. (2016). *Kamu hukuku açısından vakıf yükseköğretim kurumları (yasal dayanakları ve tüzel kişiliği)* (Doctoral dissertation, İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Kamu Hukuku Anabilim Dalı/Kamu Hukuku Bilim Dalı).

Akyüz, Yahya (2001) *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*. Genişletilmiş 8. Baskı, ALFA Basım Yayım, İstanbul.

Barr, N. (1993). Alternative funding resources for higher education. *The Economic Journal*, 103(418), 718-728.

Bülbül, T. (2017). Factors Influencing Access to Higher Education in Turkey. In *Global Voices in Higher Education*. IntechOpen.

Çelik, Z. (2015). Türkiye'de Vakıf Üniversitelerinin Mevcut Durumu ve Geleceği. *İLEM Politika Notu*, 8, 2-11. Erişim: 8 Nisan 2015, <http://www.ilem.org.tr/m/799/601/politika-notlari>

Çelik, Z., ve Gür, B. S. (2014). Yükseköğretim Sistemlerinin Yönetimi ve Üniversite Özerkliği: Küresel Eğilimler ve Türkiye Örneği. *Journal of Higher Education ve Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1).

Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu.

Çokgezen, M. ve Terzi, N. (2008). Türkiye'de Devletin Eğitime Müdahalesinin Yeterli Gerekçesi Var Mi?. *Liberal Düşünce*, 13(49), 1-18.

Doğramacı, İ. (2007). Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimi. *Meteksan, Ankara*.

Ehrenberg, R. G. (2006). The perfect storm and the privatization of public higher education. *Change: The magazine of higher learning*, 38(1), 46-53.

Erdem, A. R. (2005). Üniversitelerimizin bilim tarihimizdeki yeri. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 5(1), 1.

Erdoğan, A. (2014). Türkiye'de Yükseköğretimin Gündemi için Politika Önerisi. *Journal of Higher Education ve Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1).

Ergen, Z. (2006). Yükseköğretim Karma Malının Niteliği ve Finansmanı Üzerine. *Sosyoekonomi*, 3(3), 10-24.

Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi* (No. 325). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ergüder, Ü., Şahin, M., Terzioğlu, T., ve Vardar, Ö. (2006). Neden yeni bir yüksek öğretim vizyonu?.

Gül, S. S., ve Gül, H. (2015). Türkiye'de Yükseköğretimin gelişimi, güncel durumu ve eleştirisi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 8(17-18).

Günay, D. (2008). Vakıf üniversitesi statüsü ile kalite güvencesi ve akreditasyon ilişkisi. İ. Bircan. *Türkiye'nin 2023 vizyonunda vakıf üniversiteleri*, 264-275.

Günay, D., ve Günay, A. (2011). 1933'den günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Journal of Higher Education ve Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1).

Gür, B. S., Özoğlu, M., ve Bakış, T. (2015). Türkiye'de yükseköğretim politikaları: Erişim, kalite ve yönetim. *Türkiye'de eğitim politikaları*, 299-321.

Gür, B. S., ve Küçükcan, T. (2009). Türkiye'de yükseköğretim karşılaştırmalı bir analiz. *Ankara: SETA*.

Gürüz, K. (2003). Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim.(2. baskı). *Ankara: ÖSYM Yayınları*.

Gürüz, K. (2008). *Yirmi birinci yüzyılın başında Türk milli eğitim sistemi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Kaymakcı, S., ve Çakır, O. Türk Eğitim Tarihi'nde Yükseköğretimin Gelişimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (Sbard)*, 17.

Kesik, A. (2003), Yükseköğretimde Yeni Bir Finansman Modeli Önerisi: Bütünsel Model, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Yayını, No:2003/362,Ankara.

Kılıç, R. (1999). Türkiye'de yükseköğretimin kapsamı ve tarihsel gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 289-310.

Korkut, H. (1992). *Dört üniversite akademik yöneticilerinin liderlik davranışları*. Yükseköğretim Kurulu Matbaası.

Meriç, M. (1998), "Türkiye'de Yükseköğretimde Finansman Sorunu", Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı:1.

Namal, Y., ve Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933). *Journal of Higher Education ve Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1).

Ortaş, İ. (2008) "Türkiye İçin Ulusal Bir Erasmus Programı Gerekli mi?" Değerlendirme, Tartışma ve Cevap Yazıları, Toplum ve Demokrasi, 2 (3), Mayıs-Ağustos, 249-254. konumundan 17 Ekim 2016 tarihinde alınmıştır.

Oruç, C., Tecim, E., ve Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.

Özoğlu, M. (2011). Statükodan değişime: 21. yüzyılın başında yükseköğretim. B. S. Gür (Ed.), 2000'li Yıllar: Türkiye'de Eğitim içinde (ss. 125-161). İstanbul: Meydan Yayıncılık.

Samuelson, P. A. (1954). The pure theory of public expenditure. *The review of economics and statistics*, 36(4), 387-389.

Sargın, S. (2007). Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci Ve Bölgesel Dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 133-150.

Şenses, F. (2007). Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, 7(5), 1-32.

Tosun, M. U. (2017). Türk Kamu Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci Katkısı ve Öğrenim Ücretinin Ekonomik Analizi. *Sosyoekonomi*, 25(32), 11-30.

Visakorpi, J., Stankovic, F., Pedrosa, J., ve Rozsnyai, C. (2008). Higher education in Turkey: Trends, challenges, opportunities' Observations and recommended actions on the higher education system based on seventeen institutional evaluation reports of Turkish universities. *İstanbul: TÜSİAD*.

Yaşar, B., ve Şahin, S. (2005). Türkiye'de Özel Yükseköğretim. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 137-147.

YÖK İstatistikleri (<http://www.yok.gov.tr>)

YÖK, (2000). Öğrencilerin eğitimi değerlendirmesi raporu. http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/egitimdeger/egitimdeger.html#_ed_n1 12.06.2017'de alındı.

YÖK, (2005) Türk yükseköğretiminin bugünkü durumu Kasım 2005 raporu. [http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/ raporlar/ html](http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/raporlar/html) adresinden 01.10.2006 tarihinde indirilmiştir.

YÖK, (2007). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi. Ankara: YÖK.

YÖK, (2015). Erişim 10 Mayıs 2015, <https://istatistik.yok.gov.tr>.